

Virginia Woolf

Visat núm. 5

(abril 2008)

per Maria Bosom

No és exagerat afirmar que l'admiració que causa Virginia Woolf en els seus lectors és semblant a la que ella sentia per Shakespeare: «Si mai cap ment fou incandescent, lliure d'obstacles, vaig dir-me mirant per última vegada els prestatges de la llibreria, fou la ment de Shakespeare», va escriure en *Una cambra pròpia*. L'autora, que va haver de lluitar contra tants obstacles en la seva vida personal —com ara la seva condició de dona a l'Anglaterra postvictoriana, les nombroses i traumàtiques pèrdues d'éssers estimats o la malaltia que la va perseguir sempre, incansable—, va trobar en la literatura la màxima expressió de llibertat, l'espai on la seva ment escapava de tot lligam per esdevenir cada vegada més visionària, més profètica.

Potser el fet d'haver davallat a les profunditats de la bogeria en les seves repetides crisis de neurosi va donar a Woolf la lucidesa necessària per escriure alguns dels textos més clarividents de la literatura universal. Potser es tractava de la mena de lucidesa que només poden tenir les persones que són víctimes de trastorns mentals. Sigui com sigui, l'autora londinenca, igual que el seu admirat Shakespeare, va ser capaç de plasmar en els seus textos l'essència de l'ànima humana com només ho poden fer alguns pocs privilegiats.

La infància i la primera joventut de Woolf, nascuda Adeline Virginia Stephen el 25 de gener de 1882 al si d'una família benestant de Londres, van estar marcades per dos factors decisius que determinarien tota la seva vida i l'obra literària. El primer va ser el fet de no poder rebre estudis universitaris, a diferència dels nois de la família, ja que segons la mentalitat victoriana, malgastar diners en l'educació superior d'una dona era impensable. Virginia sempre es va sentir ferida per haver-se vist privada d'aquest dret, que ella considerava fonamental en la formació d'una persona, de manera que la reivindicació del dret de les dones a estudiar en igualtat de condicions que els homes va esdevenir un dels pilars dels seus escrits feministes, els màxims exponents dels quals són *Una cambra pròpia* (1929) i *Tres guinees* (1938). Com a pal·liatiu d'aquesta mancança, la jove Virginia es va refugiar en la biblioteca paterna, on va esdevenir una lectora voraç. El segon factor que la va marcar de manera decisiva i, en aquest cas, terrible, va ser el de les morts de la mare, la germanastra i el pare. Aquestes pèrdues devastadores de tan jove no només li van provocar les primeres crisis nervioses, que esdevindrien una amenaça constant al llarg de la seva vida d'adult, sinó que també van dotar les seves novel·les de la presència constant de la mort planant damunt dels seus personatges. La mort com a part indestruïble de la vida, com a misteri inassolible, però també com a refugi final per alliberar-se del dolor.

No es pot entendre la vida de Virginia i, per tant, tampoc la seva obra, sense els vincles afectius amb les que van ser, com ella mateixa va assegurar reiteradament, les persones més importants de la seva vida: la germana Vanessa Bell i el marit Leonard Woolf. Després de la mort de la mare, Vanessa es va fer càrrec de la casa i la família, esdevenint per a Virginia un referent matern que es mantindria per sempre. L'admiració que l'autora sentia per la seva germana, a qui considerava una dona plena de fortalesa i vitalitat, la va portar a retratar-la en personatges clau de les seves

primeres novel·les, *The Voyage Out* (1913) i *Night and Day* (1919). Aquesta última, dedicada a Vanessa, es pot considerar, de fet, tot un cant d'amor a la germana, representada en la figura de la protagonista. Un cop mort el pare, Virginia i Vanessa es van traslladar amb els seus germans Thoby i Adrian a Bloomsbury. En aquest barri londinenc va tenir lloc l'eclosió vital, artística i intel·lectual de les dues germanes. Casa seva es va convertir en un punt de trobada de joves intel·lectuals que pretenien trencar amb les rígides convencions socials i morals victorianes. Així va néixer el grup de Bloomsbury que, amb el temps, va acabar esdevenint el cercle literari i artístic més influent de l'època. La mort del seu germà Thoby i el matrimoni de Vanessa van posar fi de manera brusca a aquest període de creació, idees noves i aire fresc de la joventut de totes dues. Més tard Virginia plasmava a la seva novel·la *Jacob's Room* (1922) aquest sentiment de pèrdua de les il·lusions i la vitalitat de la joventut. El lligam entre les dues germanes, però, va restar indestructible fins a la mort de l'autora.

Va ser en el grup de Bloomsbury, on Virginia va conèixer el que acabaria sent el seu marit i l'altre puntal de la seva vida, junt amb Vanessa: Leonard Woolf. Després de casar-se, el matrimoni Woolf es va traslladar a la Hogarth House, a Richmond, on van fundar la Hogarth Press. Aquesta editorial familiar, a més de promoure la literatura d'avantguarda i les traduccions a l'anglès de les obres més innovadores d'Europa, va permetre a Virginia publicar els seus llibres amb total llibertat. Sovint s'ha dit que, sense Leonard, Virginia no hauria pogut ser qui va ser. El cert és que el marit va respectar i encoratjar la intel·ligència i la genialitat de la seva dona i li va donar una estabilitat emotiva sense la qual, probablement, Virginia hauria caigut sense remei en els abismes de la bogeria. Malgrat que se sol veure la figura de Leonard com el marit que va romandre sempre a l'ombra, la influència dels seus assaigs polítics i socials va resultar decisiva per a l'obra de Virginia. Sovint el talent d'ella donava forma artística a les idees d'ell. Aquesta simbiosi intel·lectual i vital va esdevenir una base tan sòlida en el matrimoni que els va permetre mantenir sempre un lligam inamovible, malgrat les crisis de neurosi i depressió de Virginia, el rebuig que l'autora sentia pel sexe i les relacions tempestuoses que va mantenir amb diverses dones, especialment amb Vita Sackville-West. Virginia va retre homenatge a aquesta dona que tant la fascinà en la seva novel·la *Orlando* (1928). Com molt bé va expressar Jorge Luis Borges, el primer en traduir aquesta obra a l'espanyol, es tracta de la carta d'amor més llarga de tota la història de la literatura.

El punt clau en la trajectòria literària de Woolf, però, va tenir lloc tres anys abans de la publicació d'*Orlando*, quan va sortir a la llum *Mrs. Dalloway*. Les seves anteriors novel·les havien estat un preludi, un esbós d'aquesta gran obra mestra. Sense *Mrs. Dalloway*, probablement Virginia hauria estat recordada com una bona novel·lista i assagista, però aquest llibre la va convertir en una de les figures literàries més importants del segle XX. Sovint s'ha considerat aquesta obra com l'equivalent femení de *l'Ulisses* de James Joyce. Malgrat que en tots dos llibres l'acció transcorre en un sol dia de la vida del protagonista i tots dos autors utilitzen la tècnica narrativa de *l'stream of consciousness* per introduir el lector en la ment dels personatges, hi ha una diferència molt significativa entre la novel·la de Joyce i la de Woolf. Mentre que l'autor irlandès pren un nom de la mitologia grega per al títol, elevat així el seu personatge al nivell del mite, l'anglesa contraposa deliberadament el seu títol al de Joyce, triant un nom corrent per a la protagonista femenina, fet que immediatament la situa en un nivell realista. De fet, igual que les seves predecessores Jane Austen i George Eliot, Woolf estava interessada a retratar en les seves novel·les dones menys dotades intel·lectualment i més convencionals que ella mateixa. Un cas similar és el de Rodoreda i la seva Colometa de *La plaça del Diamant*. La profunditat i el valor de l'obra cabdal de Virginia rau precisament en el fet que despulla els seus personatges de tot valor mític i els mostra tal com són rere les seves màscares socials, amb els seus enyorats somnis de joventut i les seves ambicions frustrades. *Mrs. Dalloway* representa l'entrada de Woolf a la seva maduresa artística i personal. En aquesta novel·la l'autora desplega tot el seu talent literari per parlar dels temes que més la van preocupar al llarg de la vida: la cultura patriarcal, la pèrdua d'identitat de la dona casada, la solitud, l'enyorança de la joventut

perduda, la malaltia mental, la ineptitud dels metges, els traumes de la guerra, la manca de vida sexual i el suïcidi com a fugida de l'absurditat d'aquest món. Un cop més, la literatura es convertia en l'espai on l'autora podia expressar amb llibertat tot el que bullia dins la seva ment, per transformar-ho en art.

Després del punt d'inflexió que va suposar *Mrs. Dalloway* en la seva trajectòria literària, l'obra de Woolf es tornà cada vegada més poètica, més visionària, d'una clarividència sorprenent. A *Al far* (1927), considerada per la pròpia autora com el millor llibre que va escriure mai, Virginia evoca la història de la seva família, servint-se de la tècnica impressionista per retratar els personatges familiars de manera magistral. És una obra d'una lucidesa extraordinària sobre el significat de la vida, la fugacitat del temps i la complexitat de les relacions humanes. Aquests trets característics de la seva maduresa artística es van intensificar en les seves darreres novel·les, com per exemple *Les ones* (1931) i *Els anys* (1937), i van arribar al seu punt culminant a *Entre els actes* (1941), el seu últim llibre, obra d'una increïble bellesa narrativa en què es palesa més que mai la capacitat visionària de l'autora. En aquests darrers anys, i en contrast amb la línia de les últimes novel·les, Virginia també va escriure els seus assaigs més coneguts, dotats d'una marcada empremta de crítica social i política. *Una cambra pròpia* (1929) i *Tres guinees* (1938) són una radiografia dels efectes nefastos dels valors patriarcals en la literatura i en la societat, i reivindiquen el paper de la dona per poder canviar el món. Aquests dos assaigs, els més coneguts de l'autora, han servit d'estendards per al moviment feminista, especialment en els anys setanta, i sovint se n'ha fet una lectura no gaire apropiada. Cal tenir en compte que Woolf, en un període entre dues guerres devastadores, advocava fonamentalment per la llibertat de l'individu, sense distincions de cap mena —per bé que ho fes des de la seva condició de dona— com a únic camí cap a la pau i cap a una societat millor. Aquesta és la principal raó de ser dels dos assaigs.

La literatura va ser per a Woolf el seu espai de llibertat, el seu bàlsam enmig de l'absurditat i la brutalitat del món en què li va tocar viure. Però també va ser una càrrega feixuga per a ella. Gairebé sempre patia crisis nervioses i depressions just quan acabava un llibre. Potser era perquè es lliurava amb cos i ànima a cadascuna de les seves obres, la qual cosa feia que la seva ment quedés totalment absorbida pel procés creatiu mentre escrivia, i quan finalitzava una obra l'autora es quedava buida, sense forces. Aleshores l'assaltaven les pors: la por a la crítica, la por al fracàs i, sobretot, la por a no poder tornar a escriure mai més una obra mestra. En acabar *Entre els actes* l'any 1941, Virginia va patir l'última d'aquestes crisis. Probablement no es va veure amb cor de suportar una altra recaiguda; potser també se sentia incapaç de seguir lluitant, no només contra la malaltia, sinó contra la guerra imminent a Europa, contra més pèrdues d'éssers estimats; en definitiva, contra la manca de sentit de la vida. Dos mesos després d'enllestir la novel·la, es va suïcidar a les aigües del riu Ouse. Va triar la mort com a refugi a la banalitat d'aquest món. Havia dedicat la seva vida a la literatura, potser fins a un extrem malaltís. Com Shakespeare, havia aconseguit captar l'essència de l'ànima humana per transformar-la en paraules.